

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Нова українська школа

Ірина ГРУЩИНСЬКА

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Свійські тварини

1–4 класи

*Інтегровані матеріали
до уроків природознавства, українознавства,
народознавства, української мови та читання*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.262.0(1.71)

Г90

Грущинська І.В.

Г90 Я досліджую світ. Свійські тварини : 1–4 кл. : інтегровані матеріали до уроків природознавства, українознавства, народознавства, української мови та читання. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2019. — 136 с.

2005000012907

У навчальному посібнику наводяться цікаві відомості про найпоширеніших в Україні представників свійських тварин. З'ясовується, як свійські тварини виникли, хто були їхніми предками, чи живуть вони нині в дикій природі, чи давно вимерли, кого з них ще можна зустріти у віддалених незайманих куточках земної кулі. Цей матеріал дає можливість вчителю ознайомити учнів початкових класів з первинними природничими поняттями, навчити здійснювати уявні мандрівки картою світу. Розгляд кожного виду тварин доповнюється різноманітними матеріалами: окремими фактами, загадками, приказками, прислів'ями, притчами, фразеологізмами, віршами; пропонується проведення на уроках цікавих експериментів. Кожний розділ містить серію пізнавальних завдань, різноманітних тестів, які змушують дітей замислюватися, відгадувати, доповнювати, згадувати, фантазувати.

Відповідає Державному стандарту початкової освіти та типовим освітнім програмам.

Подані матеріали мають інтегрований характер. Вони допоможуть вчителю поповнити свої знання й обрати для кожного класу, від 1-го по 4-й, відповідні завдання. А відтак зробити уроки не лише змістовнішими, але й такими, що пробуджують в учнів інтерес до навчання, виховують любов до сільськогосподарських тварин та повагу до праці. Враховуючи великі перспективи розвитку України як аграрної країни, таке спрямування набуває особливо важливого значення.

ББК 74.262.0(1.71)

Охороняється законом про авторське право. Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

Навчальне видання

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ

1–4 КЛАСИ

Інтегровані матеріали до уроків природознавства, українознавства, народознавства, української мови та читання

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Антоніна Павліченко*

Дизайн *Костянтин Саланда*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Нелі Яєній, Галини Телев'як*

Підписано до друку 14.01.2019. Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Умовн. друк. арк. 10,97. Умовн. фарбо-відб. 21,94. Обл. вид.арк. 2,43.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48

office@bohdan-books.com

www.bohdan-books.com

Видавництво «Навчальна книга — Богдан» у соцмережах:

bohdanbooks

bohdan_books

YouTube c/NKBohdan

t.me/bohdanbooks

2 005000 012907

© Навчальна книга — Богдан, 2019

ВСТУП

Так уже повелося, що діти та й дорослі більше цікавляться розповідями про життя диких тварин: левів, бегемотів, крокодилів... А наших постійних сусідів — свійських тварин, обходять увагою, бо в них, начебто, немає нічого незвичайного, їх завжди можна побачити поруч із людиною. Однак, виявляється, що предки свійських тварин також колись були дикими, деякі з них ніколи не водилися в наших краях, а прибули із далеких заморських країн.

Як вони виглядали? Хто був диким предком наших, таких звичайних, корівок чи коників? Де, коли і як дикі тварини перетворилися на свійських? Як приручити чи одомашнити дику тварину? Які з тварин одомашнені, а які приручені людиною? Чи є відмінність між поняттями “свійські” та “домашні” тварини?

На всі ці запитання читачі зможуть отримати відповіді, поповнивши свої знання про тварин. А потім, без допомоги вчителів, перевірити самих себе і навіть поставити собі оцінку. Або виконати цікаві вправи, розв'язати кросворд чи поставити справжній науковий експеримент.

РОЗДІЛ І

СВІЙСЬКІ ЧИ ДОМАШНІ?

Загальновідомо, що тварин, які живуть в умовах господарства та приносять економічну або будь-яку іншу користь людям, відносять до *свійських*.

Домашні — це такі тварини, яких утримують вдома. Черепаха чи ящірка, вуж чи їжак, мавпочка чи удав краще почувуються в природі, а не в клітці, у квартирі. Однак їх часом тримають у неволі задля свого задоволення. Таких тварин називають *домашніми*.

Люди давно почали приручати диких тварин і одомашнили багатьох, але свійськими стали лише ті, що були економічно вигідними.

ДОМАШНІ ТВАРИНИ

СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ

ЯК ПРИРУЧАЮТЬ ТА ОДОМАШНЮЮТЬ ДИКИХ ТВАРИН

Перш ніж повести мову про те, як дикі тварини перетворилися на свійських, потрібно з'ясувати, що означає *приручення* та *одомашнення* та як воно відбувається.

Одомашненню передує приручення тварин. Приручення — це призвичаювання диких тварин до утримання в умовах господарства в межах одного покоління. Прирученню добре піддаються слони, ведмеді, орли, соколи, баклани, папуги та багато інших. Та яку господарську користь може принести, наприклад, ведмідь чи орел? Тому не всі приручені тварини стають свійськими.

Ще не стали свійськими, а лише перебувають на стадії приручення в наш час деякі промислові звірі: лисиця, соболь, плямистий олень, річковий бобер, антилопа канна, шиншила. Триває приручення риб: білого амура, товстолобика, лина, форелі, осетра. Щоб приручити та зберегти в природі таких рідкісних і зникаючих риб, як білуга та стерлядь, люди вивели їхній гібрид і назвали його — бестер. Вчені взялися до приручення навіть... дощових червів. Адже черви повертають ґрунту втрачену родючість, розпушуючи та удобрюючи його краще за будь-яку машину. Намагаються приручити також дрібних рачків артемізій, що мають у довжину лише 2–3 сантиметри, і невидимих оку людини найпростіших тварин — інфузорій, які є кормом для риб. Хоча всі тварини можуть жити в дикій природі без “допомоги” людини.

Одомашнення — це розведення приручених тварин з господарською метою в нових умовах. Одомашнені тварини стають свійськими, у них виникають нові, порівняно з дикими предками, ознаки: значно змінюється зовнішній

вигляд, втрачається здатність до самостійного існування в дикій природі.

Усі свійські тварини не можуть жити без “допомоги” людини.

ЧИ МОЖУТЬ ЛЮДИ ЖИТИ БЕЗ СВІЙСЬКИХ ТВАРИН?

Одомашнення тварин призвело до виникнення важливої галузі сільського господарства — *тваринництва*. Однак дійсно одомашнених свійських тварин небагато — лише близько 25–30-и видів. З них поширені такі тварини: бик (домашня корова), коза, вівця, свиня, кінь, осел, верблюд, лама, північний олень, кріль, собака, кіт, курка, гуска, качка, індик, цесарка, а також бджола медоносна, шовковичний і дубовий шовкопряди, ставковий короп та інші. Вважають, що до свійських, а не до домашніх, належать і такі декоративні тварини, як павич, канарка, голуб, акваріумні риби та деякі лабораторні тварини, наприклад, білий пацюк.

Важко уявити собі життя людей без свійських тварин. Завдячуючи їм, люди отримують:

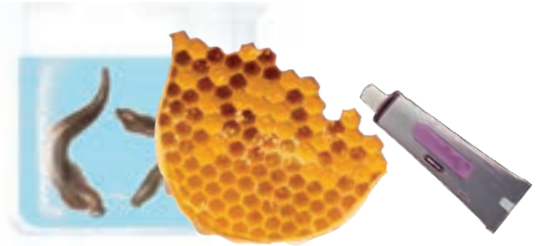
- ❁ цінні харчові продукти: молоко, м'ясо, яйця... Різних продуктів так багато, що годі всі перелічити.
- ❁ сировину для харчової і легкої промисловості: шкіру для взуття, вовну для пошиття одягу, жири і навіть роги та копита використовують для потреб людей;
- ❁ деякі корми для самих свійських тварин, такі як: кісткове борошно, знежирене молоко, сироватка;
- ❁ важливі органічні добрива — гній, без якого не можна отримувати високі врожаї сільськогосподарських рослин;

- ❁ лікарські препарати, які створюються завдяки свійським тваринам;
- ❁ живу тяглову силу.

Якщо хтось вважає, що для перевезення вантажів тепер використовують виключно машини, а не тварин, то він помиляється. Бо, виявляється, що навіть у найбільш економічно розвинених країнах Європи і Америки дедалі більше уваги приділяють свійським тягловим тваринам: коням, бикам, віслюкам. Їх розводять для того, щоб економити енергоносії та оберігати природне середовище, захищати ґрунт від забруднення нафтопродуктами та утрамбовування важкими тракторами. Та й набагато цікавіше спілкуватися з жвавими живими тваринами, ніж із залізними байдужими машинами.

Одяг

Ліки

Предмети побуту

Їжа

КАНДИДАТИ НА ОДОМАШНЕННЯ

Одні зоологи вважають, що на Землі живе близько 2-х мільйонів тварин (дві третини з них — комахи), на думку інших — 5 мільйонів, а дехто називає майже фантастичну цифру — 9 мільйонів видів. Серед диких тварин є багато корисних для людей. Вони мають надзвичайно міцну шкіру або дуже смачне м'ясо, чи якісь інші цінні й неповторні властивості. Однак свійськими, як не дивно, стали лише одиниці.

Виявляється, існують певні вимоги до тварин-кандидатів на одомашнення. Такі тварини повинні вміти підкорятися людині та добре розмножуватися в неволі. Можна навести найрізноманітніші приклади. Так, індійські слони вже впродовж декількох тисячоліть слухняно виконують волю людей. Вони переносять різні господарські вантажі й провозять людей через неприступні джунглі. У давнину їх використовували замість коней у військових діях. Однак розмножуються слони в неволі дуже погано та виявляють часом неабияку агресивність.

Добре розмножуються в неволі хутрові звірі: песці, сріблясто-чорні лисиці, норки, соболі й ондатри. Та утримують їх лише у клітках. Жити поруч з людиною, як собаки чи коти, вони не можуть.

Леви і тигри в неволі також розмножуються без особливих проблем, а хіба ж про них хтось скаже, що вони належать до свійських тварин!

Бо важко перетворити хижака на свійську тварину.

Якби люди, з якогось дива, надумали одомашнити лева, то його довелося б годувати

вівцями. Та хіба це економічно вигідно? Звісно, що вигідніше травою вигодовувати овець. Навіть коли в Китаї, Кореї, Новій Гвінеї люди розводять собак (ряд Хижі) для вживання в їжу, то вигодовують їх кормами рослинного походження. І лише хутрових звірів: лисиць, песців, соболів і норок, хутро яких ціниться вище за ювелірні дорогоцінні прикраси, годують м'ясом.

Не можна зарахувати до кандидатів на одомашнення тварин, котрі проявляють агресивність. Для економічно вигідного одомашнення необхідно робити ставку на рослиноїдних стадних або зграйних тварин з лагідним “характером”. Адже приручати “злих”, які ще й до того не переносять “компанію” інших тварин, просто не доцільно.

ХУТРОВІ ЗВІРІ

Лисиця

Соболь

Норка

Песець

Ондатра

БУЛО ЦЕ ТИСЯЧІ РОКІВ ТОМУ...

Виявляється, одомашнення диких тварин розпочалось ще у кам'яному віці, який отримав свою назву за спосіб обробки кам'яних знарядь праці.

Археологи¹ поділяють історію первісного суспільства на *давній кам'яний вік* (палеоліт)² і *новий кам'яний вік* (неоліт)³. У найдавніший період людської історії (палеоліт) людина користувалась знаряддями праці з дерева, кістки та не шліфованого, а грубо обтесаного каменю. Основними заняттями тоді були мисливство та збирання їстівних рослин. Щоб полювання було успішним, необхідно було мати надійного помічника. Тому собака став першою дикою твариною, яку приручила людина.

У неоліті — новому кам'яному віці — були одомашнені вівці, кози, корови, свині та осли. Пізніше — коні, північні олені, кури, гуси, качки, і комахи — тутовий шовкопряд. Ще пізніше — індики, цесарки та інші.

Не проста справа одомашнення тварин продовжується і в наш час. Вона вимагає від людини, як і в давні часи, великої хоробрості, спостережливості, уваги, терпіння й відданості. Якщо справу маєш з дикими

свавільними тваринами, потрібні терпіння й... педагогічні здібності. Бо успіху в деяких випадках доводилося чекати десятки й сотні років. Розпочате “вчителем” одомашнення якоїсь дикої тварини, завершували його послідовники — учні.

Далі ми розглянемо історію одомашнення та розведення найпоширеніших свійських тварин.

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО РОЗДІЛУ I

Постав собі оцінку.

Виконай всі завдання, позначені червоним кольором. Зверни увагу, що біля кожної відповіді у кінці розділу вказана кількість балів, які ти набереш, якщо правильно виконаєш завдання. Сума балів повинна становити 120. Тоді ти — молодець. Усе засвоїв на “відмінно”!

Завдання №1. Гра “П’ятий — зайвий”

Поясни, хто зайвий у кожному рядочку. Чому ти так думаєш?

1. Корова, вівця, коза, ведмідь, кінь.
2. Заєць, індик, білка, ховрах, лисиця.
3. Собака, кіт, вівця, тарган, чорно-бура лисиця.
4. Північний олень, курка, гуска, індик, качка.
5. Ставковий дзеркальний короп, кріль, вовк, свиня, корова.
6. Гніздо, курник, нора, мурашник, барліг.
7. Молоко, мед, масло, сир, вершки.
8. Мед, хутро, соти, віск, вулик.
9. Кокон, шовк, шовковиця, бджола, шовкопряд.
10. Соболь, олень, страус, бобер, антилопа.

Хто чим любить ласувати?

В стайні ... заіржав —
Мабуть, сіна забажав.

І ... тут як тут:
— А мені травиці жмут?

... голосно кричить:
— Кукурудзи принесіть!

... каже:
— Хрю-хрю-хрю,
Я картопельку люблю.

— М'яса ласого шматок
З'їв би радо ... Дружок.

А ... на ставку
Ловлять ряску в холодку.
Ну а з вас, мої малята,
Хто чим любить ласувати?

Олена Журлива

Потрібні слова: коник, качата, пес, корівка, свинка, півник.

(Спочатку запропонуйте дітям заповнити пропуски у вірші самотужки. Якщо вони не впораються із завданням, тоді використайте допоміжні слова).

Прислухайся, хто як говорить...

“Няв-няв-няв,” — муркоче киця.

“Гав-гав-гав!” завів Сірко.

А яка домашня птиця

Промовляє: “Ко-ко-ко”? _____!

Хто на лузі “Му-у” гукає? _____!

Хто “тьох-тьох” співа в садку? _____!

Хто так сонце зустрічає:

“Ку-ку-рік! Ку-ку-ріку!”? _____!

Хто “ців-ців” щебече в стрісі? _____!